

Laima VILEIKIENĖ (g. 1957 m.) – istorikė. Gimusi ir užaugusi Vilniuje, 1975 m. baigusi Vilniaus 7-ąją vidurinę mokyklą, 1985 m. Vilniaus universitete įgijo istorikės, istorijos ir visuomenės mokslų dėstytojos išsilavinimą. 1986–1987 m. ji dirbo Lietuvos kultūros ministerijos Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdyboje inspektore, paskui iki 2003 m. buvo Paminklų restauravimo ir projektavimo instituto istorikė.

Panaikinus Paminklų restauravimo ir projektavimo institutą, 2003–2011 m. ji atliko kultūros paveldo objektų istorinius tyrimus pagal autorines sutartis. Nuo 2012 m. ji dirba Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direkcijoje vyriausiąja specialiste. 2007 m. drauge su kolegomis istorikais ir bendraminčiais L. Vileikienė įsteigė Genealogų draugiją, kuri 2009 m. buvo perregistruota į Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugiją.

2012 m. ji atliko Vašuokėnų dvaro užstatymo raidos istorinius tyrimus. Ši publikacija paruošta kaip tų tyrimų ataskaitos santrauka.

Griuvėsių tyloje

Laima VILEIKIENĖ

Buvusi Vašuokėnų dvaro sodyba išsidėsčiusi prie kairiojo Viešintos intako Vašuokos upelio ir ežero tuo pačiu pavadinimu, Vašuokėnų vakarinėje dalyje.

Seniausios žinios apie Vašuokėnų dvarą siekia XVI a. Šaltiniai liudija, jog jau 1559 m. vyko ginčai dėl dvaro ribų. Senąja slavų kalba surašytame Ukmergės pavieta žemės revizoriaus rašte nurodyta, jog tuomet apmatuojant Pienionių valsčiaus Vašuokėnų dvaro ribas, buvo sukeisti Šmėšelių kaimo bajoro Vaclovo Baltramiejevičiaus sklypai. Tuomet dvaro valdytoju nurodytas Stecas Vadčekvičius.

XVII a. dvaras dar neišsiskyrė kaip rezidencija, o tiesiog reiškė vietą, kur gyvenama. Tuo metu bajorai, kurdami savo dvarelius, gana ilgai laikėsi ekonominės praktinės strategijos, nei vaikėsi prestižo. Vašuokėnų dvaras ir XIX a. pradžioje buvo aktyvus ūkiškai: veikė svaigiųjų gėrimų daryklos – bravorai; vienas iš jų, didesnis, buvo neseniai pastatytas. Jo prietaisai ir įrengimai 1811 m. turto aprašyme buvo žymiai brangiau įvertinti nei asmeniniai dvarininko daiktai.

Matyt, nemažą pelną dvarui davė karčemos; viena jų buvo Nakanų (Nakonių) kaime, ją laikė žydas Abraomas. Iš dokumento, kuriame vardijami prasiskolinę karčemos lankytojai, sužinome, jog tuo metu Vašuokėnų dvarą sudarė Gudelių, Nakanų, Skamorokų, Vidugirių, Mitrų, Meiluškių, Pavašuokių ir Parusių kaimai.

Nors ūkiniai pastatai neaprašyti, visiškai aišku, kad dvare turėjo būti rūsys, virtuvė, arklidės, svirnas, kluonas ir galbūt net keli, sprendžiant iš galvijų skaičiaus, tvartai. Deja, tarp XIX a. pradžios dokumentų nėra nei dvaro sodybos aprašymo, nei brėžinių. Dvaro sodybos gyvenamasis namas dokumentuose apibūdinamas fragmentiškai, paminėti tik kambariai, kurie buvo užantspauduoti po dvarininko T. Mackevičiaus mirties. Galima manyti, kad tai buvo tradicinis medinis dvarelis.

1818 m. visą Vašuokėnų dvarą nusipirko Komarai. Pirmasis iš giminės dvaro savininku tapo Juozapas Komaras, 1790 m. buvęs Ukmergės civilinis ir karinis komisaras, vėliau Lietuvos kariuomenės pulkininkas ir galiausiai Vilniaus Vyriausiojo teismo pirmininkas. Jis buvo vedęs Teklę Zyndram-Kossialkovską (mirė 1855 m.) ir su ja turėjo tris sūnus: Teofilį (1800–1861), Vladislavą ir Konstantiną (1813–1880).

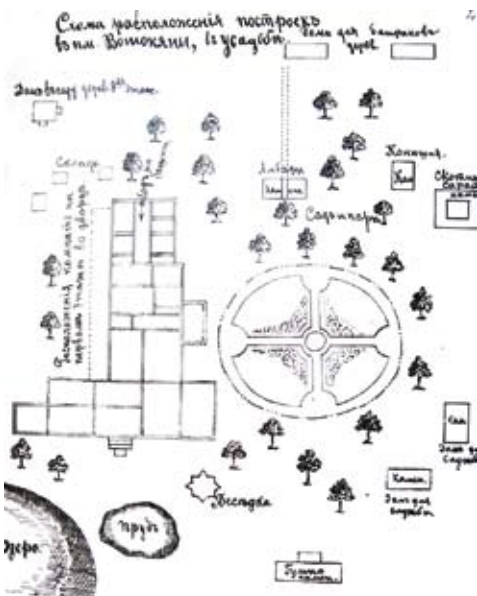
XIX a. pirmoje pusėje dvaro sodyba netapo giminine Komarų rezidencija, ji atliko daugiau ūkinę, nei šeimos gyvenamąją ar reprezentacinę funkciją: savininkas čia lankydavosi rečiau, o nuolatos gyveno tik administratorius. Kaip atrodė tuometinis rūmų pastatas? Nepavyko aptikti nei inventorinio dvaro sodybos aprašymo, nei planų; todėl vertėtų atlikti architektūrinius tyrimus, norint išsiaiškinti, ar visos rūmų dalys yra vienalaikės statybos. Nors Vašuokėnai neturėjo rezidencinės dvaro padėties, visai įmanoma, kad sudėtingos, asimetrinės struktūros rūmus statė net kelios Komarų kartos.

Po pulkininko J. Komaro mirties 1847 m. jo sūnūs pasidalino turta, jauniausiasis Konstantinas gavo Raguvėlę, Palevėnę, Vašuokėnus ir Viešintas. Vašuokėnų dvaro valdytoju tapęs Ukmergės apskrities bajorų vadas Konstantinas Marekas Dionizas Komaras su žmona vengre Olga Balugienska turėjo trys sūnus: Mykolą, gimusį 1842 m., Antaną, gimusį 1847 m., Jurgį, gimusį 1852 m. ir dvi dukteris: Teklę, gimusią 1843 m. ir Olgą, gimusią 1850 m.

Literatūroje nurodoma, jog rūmus, iš kurių dabar belikę tik griuvėsiai, pastatė Komarai XIX a. pabaigoje. Reikėtų patikslinti, kad tai buvo Konstantinas Komaras, nes jo sūnus Antanas, 1883 m. paveldėjęs dvarą, pasak išlikusių dokumentų, mažai juo domėjosi. Galima spręsti, kad K. Komaras XIX a. antroje pusėje statė ir rekonstravo dvaro pastatus. Galima daryti tik prielaidą, kad tuo metu rūmai buvo praplėsti, statmenai sujungus vieno ir dviejų aukštų dalis ir pristačius masyvų šoninį trijų aukštų keturkampį bokštą.

Sodybos planinė-erdvinė struktūra suplanuota laisvai ir racionaliai, tad natūraliai įsijungė į aplinkos kraštovaizdį. Tokio planavimo dėka prie Vašuokos ežero buvo sukurtas vaizdingas dvaro pastatų ansamblis su peizažiniu parku.

Parko ir sodo viduryje, priešais rūmų pagrindinį įėjimą buvo įrengtas didelis apskritas gėlynas su susikertančiais takeliais; nuo ežero pusės pastatyta pavėsinė. Prie įvažiavimo stovėjo dvi mūrinės vienaukštės ofisinės, kuriose gyveno dvaro patarnautojai. Toje pačioje pusėje buvo mūrinis kluonas. Du vienodo dydžio mediniai kumetynai buvo pastatyti atokiau paradinio kiemo. Mūrinis svirnas, kurio šiuo metu išlikusi tik rytinė bei pietinė sienos, buvo arčiausiai rūmų. Į rytus nuo svirno buvusios, bet neišlikusios mūrinės arklidės. Mūrinis tvartas buvo kvadratinis, su vidaus kiemu. Už rūmų buvo trys maži

Vašuokėnų dvaro sodybos planas 1910 m.

mediniai sandėliai; dar vienas medinis namas stovėjo sode.

Iki 1883 m. K. Komaro sūnūs Mykolas, Antanas ir Jurgis valdė nepasidalintus dvarus. 1881 m. duomenimis, Vašuokėnų dvare gyveno Antanas Komaras, Palėvenės – Jurgis, Raguvėlės – Mykolas. Po tėvo mirties 1883 m. gegužės 14 d. pasidalinimo aktu Vašuokėnai, Pavašuokiai ir Viešintos atiteko Antanui Komarui, kuris turėjo išmokėti broliams įvairias pinigų sumas.

A. Komaras 1873 m. vedė generolo dukterį Elžbietą Labyncevą, kurios kraitis siekė 50 tūkst. rublių. Dar ji paveldėjo du dvarus – Medininkus ir Strūnaitį (Švenčionių r.). Būdama nepilnametė ir neturėdama patirties, dvarų valdymą ji patikėjo savo vyrui Antanui Komarui, tačiau pastarasis lėbaudamas per ketverius metus sugebėjo išleisti visus pinigus ir ėmėsi parceliuoti jos paveldėtų dvarų miškus.

Pirmiausia nustumkdes žmonos ūkius, XIX a. 9-ajame dešimtmetyje A. Komaras ėmė parceliuoti ir savo Vašuokėnų, Viešintų ir Pavašuokių dvarus. Per 14 metų, parduodamas ir įkeisdamas juos, A. Komaras gavo 470 tūkst. rublių ir juos išleido. Jo žmona Elžbieta Komarienė, norėdama išsaugoti bent turto likučius, 1897 m. pateikė prašymą, kad jai būtų suteikta teisė valdyti vyro dvarus. Kitais metais, bajorų įstaigoms pateikus žinias ir atsiliepimus apie jos vyro silpnybes ir gyvenimo būdą, tokia teisė jai buvo suteikta.

Kai jo valdomiems dvarams buvo paskirta globa, A. Komaras visą gyvą ir negyvą inventorių 1898 m. iš Vašuokėnų perkėlė į Viešintų dvarą, kurį nuo 1897 m. dvylikai metų buvo išnuomojęs Aleksandrai Gratkovskai. Pinigus, po 1700 rublių metams, A. Komaras buvo paėmęs už visus 12 metų. Tame dvare jis gyveno ir tikriausiai jame 1900 m. mirė.

Todėl literatūroje minimas faktas, neva Komaras Vašuokėnus pralošęs kortomis paskutiniam savininkui Bronislovui Brazdžiui, nėra tiesa. Pastarasis jį įsigijo tik 1912 m. iš Konstantino Krasavino. Matyt, tas gandas pasklido dėl A. Komaro gyvenimo būdo.

1907 m. dvaras, tuo metu įkeistas Peterburgo-Tulos Žemės banke, buvo parduotas iš varžytynių. Bronislovui Brazdžiui atiteko paskutinė jo dalis – dvaro centras. Pardavimo akte, surašytame Panevėžio notaro Eugenijaus Grigarovičiaus, nurodyta, jog K. Krasavinas 1913 m. birželio 12 d. pardavė Bronislovui, Antano sūnui, Brazdžiui Vašuokėnų 361,70 dešimtinių arba 395,1572 ha dvarą. Pastarasis savo ruožtu nupirtą žemę taip pat pardavinėjo kitiems ūkininkams.

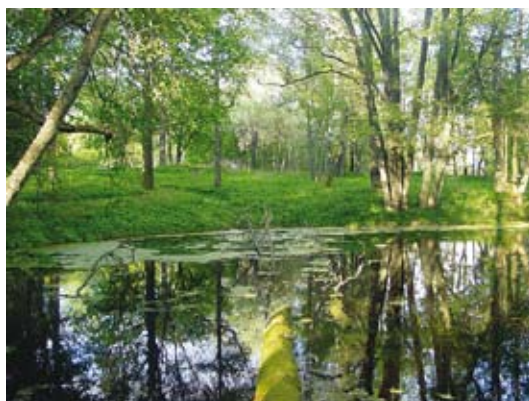
Pirmojo pasaulinio karo pradžioje 1915 m. akte buvo užfiksuotas ir įvertintas kilnojamasis ir nekilnojamasis Vašuokėnų dvaro turtas. Tas aktas sudarytas tam, kad karo metu patirtus nuostolius būtų galima kuo tiksliau kompensuoti. B. Brazdžiaus sudarytą sąrašą sudarė 189 vienetai. Gyvojo inventoriaus: arklių, galvijų, kiaulių, ožkų, įvairiausių naminių paukščių, taip pat ūkio padargų gausa liudija, kad dvare dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo gerai išvystytas ūkis.

Minėtame akte surašyti rūmuose buvę baldai: turkiška sofa, dvi poliruotos komodos, veidrodis, drabužių spinta, dvi nikeliuotos, keturios geležinės, penkios medinės lovos, du rašomieji stalai, du valgomieji dvigubi stalai, aštuoni paprasti stalai, trisdešimt šešios kėdės, indauja, uosinis bufetas, fotelis. Dar svetainėje stovėjo „įvairūs puošiantys baldai“, veidrodis, minimi aštuoni įvairaus dydžio kilimai. Surašant nekilnojamąjį turtą, paminėtas 38 dešimtinių ploto miškas, įvertintas 12 tūkst. rublių; 13 dešimtinių ploto sodas, įvertintas 7 tūkst. rublių, ir visi mūriniai Vašuokėnų dvaro pastatai, apdrausti Maskvos draudimo bendrovės, įvertinti 94 tūkst. 670 rublių. Visas 1915 m. suregistruotas B. Brazdžio turtas Vašuokėnų dvare įvertintas 146 tūkst. 703 rublių 50 kapeikų. Aišku, tas aktas Brazdžiams nepasitarnavo, tačiau įdomių detalių apie dvarą jis pateikia.

Lyginant 1910 m. rūmų pirmo aukšto planelį su 1940 m. sudarytu Vašuokėnų rūmų schematiniu brėžinuku, matosi, jog valdant Brazdžiams, buvo nugriauta, matyt, seniausia rūmų dalis, kuri prie dviaukštės dalies buvo prijungta statmenai, sodyboje iškilę keli nauji pastatai.

Po B. Brazdžio mirties prieš Antrąjį pasaulinį karą parceliacijos jau apkarpytą Vašuokėnų dvarą valdė jo sūnus Antanas Brazdys. 1940 m. dvaras buvo nacionalizuotas, tada buvo siūloma jį pritaikyti žemės ūkio mokyklai atidaryti. Aprašant to meto Vašuokėnų dvaro pastatų būklę, rūmai vertinami patenkinamai, tik jiems buvo reikalingas remontas.

Dabartinis Vašuokėnų dvaro sodybos planas išlikęs tik iš dalies, dvaro pastatų praktiškai nebeliko, tik griuvėsiai, ir jų atstatymas tampa sudėtingas.

Vašuokėnų dvarvietė, 2012 m. pavasaris. Foto: TK, VŽM.

Maironis Vašuokėnuose: paralelės ir įkvėpimai

Tautvydas KONTRIMAVIČIUS

„Kaip puikūs tavo dvarai, tėvyne, / Baltai iš sodų žalių bekyšą! / Tik, brangią kalbą tėvų pamyne, / Jie mūsų širdis mažai ką riša.“

Tai – ketvirtasis posmelis iš vieno garsiausių Maironio eilėraščių „Lietuva brangi“, parašyto 1920 m. Sukurtas praėjus keleriems metams po to, kai Maironis praleido vieną rudenį, žiemą ir pavasarį baltamūriame Vašuokėnų dvare... Ar kas imtųsi ginčyti, kad šias eilutes berašant poeto atmintyje šmėkštelėjo ir šio Aukštaitijos dvaro vaizdas?

Maironis apie 1909 m.

Vašuokėnų dvaras XX a. pradžioje.

Pirmąkart Troškūnų krašte – aukštoji mokykla

Nuo 1914 m. spalio 1 d. iki 1915 m. gegužės Vašuokėnų dvare oficialiai veikė Kauno Žemaičių kunigų seminarija – pirmąkart Troškūnų krašte atidaryta aukštoji mokykla.

Kol seminarija 1914-ųjų vasarą atostogavo, ji buvo išvaryta iš savo patalpų Kaune. Europoje kylant Pirmojo pasaulinio karo audros debesiai, buvusios seminarijos auditorijos virto karo ligoninės palatomis, o klierikai įstrigo namuose. Čia savo pagalbos ranką ištiesęs Vašuokėnų dvarininkas Bronislovas Brazdžius (1882-1935) lemtingai pakeitė ir seminarijos, ir Maironio, ir dešimčių būsimųjų dvasininkų likimus, ir net tuo metu su seminarija visiškai nesusijusių žmonių gyvenimą.

Iš dvaro rūmų Brazdžių šeimai išsikrausčius į prastesnes patalpas, kur iki šiol tik jų tarnai gyvendavo, rūmuose įsikūrė ir čia visą rudenį, žiemą ir pavasarį dirbo jos rektorius 52 metų Jonas Mačiulis-Maironis, seminarijos inspektorius, paskui vicerektorius, o vėliau ir pirmasis Panevėžio vyskupas 39 metų Kazimieras Paltarokas, kiti aukšto rango teologai ir pedagogai, nuolat gyveno ir ugdėsi apie 60 seminaristų. 1915 metų pavasarį Vašuokėnuose buvo įšventinta keliolika kunigų, tarp jų - ir Jurgis Žitkevičius (1892-1978), senatvėje ilgą laiką tarnavęs ir miręs Anykščiuose.

Iki tol Troškūnų krašte aukščiausio rango švietimo įstaiga buvo Panevėžio bajorų mokykla Troškūnuose, veikusi 1834-1840 m., išaugusi iš XIX a. pradžioje įkurtos bernardinų kolegijos, kuri virto apskrities gimnazija.

Maironis ir Kazys Inčiūra

Kai į Vašuokėnus persikėlė Kauno kunigų seminarija, gretimame Vidugiriu kaimo 1906 m. gimusiam priešpaskutiniam gausios Inčiūrų šeimos sūneliui Kaziiui ką tik sukako 8-eri. Būsimasis aktorius, poetas ir dramaturgas Kazys Inčiūra (1906-1974) tada jau mokėsi Troškūnų pradžios mokykloje, į kurią jam tekdavo keliauti pro Vašuokėnų dvarą ir jame veikusią seminariją. O kai kitais metais Vašuokėnuose pradėjo mokytojauti jau minėtas Leonardas Gižinskas, Kaziuko tėvai jam parinko arčiau namų atsidariusią mokyklą ir iki 1916 m. pavasario čia jis baigė pradinį mokslą, paskui išvažiavo į Panevėžio gimnaziją. Žinia apie poetą Maironį, visą žiemą praleidusį jo gimtinėje, lydėjo K. Inčiūrą visą gyvenimą. Gal jo atmintyje įsirėžę savi prisiminimai, gal juos papildė ir kitų kaimo žmonių atmintis, bet senatvėje, 1972-aisiais, tos mintys išsiliejo sonetu „Maironis Vašuokėnuose“.

Maironis ir Jonas Ragauskas

Tuo metu kitame netoli Vašuokėnų esančiame Stasiuliškių kaime, ten, kur dabar driekiasi Naujasėdis, augo 7-erių metų Ragauskų Jonukas. Pirmojo pasaulinio karo metais jam nekliuvo mokytis – tik paskubomis, per kelis mėnesius 1918 m. baigė pradžios mokyklą Viešintose, tačiau vėliau jis, dvaro eigulio šeimos jaunylis sūnus, pasuko į kunigystę ir Nepriklausomoje Lietuvoje išgarsėjo kaip itin stiprios dvasios ir kūrybingas Kupiškio progimnazijos kapelionas. Sovietinės tvarkos palaužtas, Jonas Ragauskas (1907-1967) baigė gyvenimą toli nuo bažnyčios, bet prieštaringai vertinama jo grožinė kūryba saugo šio ryškiausio XX a. Lietuvos eksdvasininko atminimą.

Dvarininkas Bronislovas Brazdžius.

Buvęs Vašuokėnų pradžios mokyklos mokinys rašytojas Kazys Inčiūra.

Maironis ir Traupio pavasarininkai

Maironio gyvenimo Vašuokėnuose aidas nusirito iki gretimos Traupio parapijos ir ten paliko vieną ryškų pėdsaką. 1919-1921 m. Traupio parapijos vikaras buvo kunigas Antanas Brazaitis (1890-1969), tarp kitų šiuose kraštuose XX a. pradžioje tarnavusių kunigų pasižymėjęs ypač aktyvia visuomenine veikla. Būtent A. Brazaitis 1919 m. rugpjūčio 31 d. Traupyje sušaukė steigiamąjį Lietuvių katalikų jaunimo federacijos „Pavasaris“ („pavasarininkų“) susirinkimą ir subūrė pirmuosius 29 Traupio pavasarininkų kuopos narius.

Traupio parapijos archyve išliko pavasarininkų kronikų knyga, kurioje yra toks įrašas: „1919 m. lapkričio 30 d. susirinkime nubalsuota Traupio pavasarininkų kuopą pavadinti „Dainius Maironis“, tam tautos didvyriui pagerbti. Kun. Ant. Brazaitis, pranešęs tai Maironiui, gavo tokio turinio laišką, kuris padėtas kuopos archyve: „Gerbiamas Kunigėli, Jei Traupio parapijos lietuvių katalikų pavasarininkų kuopa nori sau pasirinkti Maironio vardą, tai aš tikrai nieko prieš neturiu, bet skaitau sau už aukštą garbę, o jai linkiu geriausios kloties ir pasisekimo naudinguose Tėvynei ir bažnyčiai darbuose! Su pagarba – Maironis“.

A. Brazaičio suburta jaunimo organizacija rūpinosi saviuokla, dvasiniu tobulėjimu, organizavo švietimo ir kultūros veiklą. Ir vėliau, tarnaudamas Jurbarko-Raseinių krašte, jis išlaikė ryšius su Traupio pavasarininkais, o 1929 m., kai buvo iškilmingai minimas kuopos dešimtmetis, A. Brazaitis buvo išrinktas jos garbės nariu.

Nuo Maironio iki Marcinkevičiaus

Maironio jau nebebuvo, kai Vašuokėnų dvaras išgyveno žiauriausią savo istorijos tarpą. 1945-1948 m. Vašuokėnuose buvo nužudyti 24 naujakuriai Troškūnų tarybinio ūkio darbininkai – daugiausia rusų tautybės gyventojų šeimos, vien tik 1947 m. rugpjūčio 9-osios naktį – 20 žmonių. Šiai tragedijai atminti 1958 m. priešais dvaro rūmus pastatytas betoninis paminklas, išlikęs iki šiol, supamas suaugusių tujų alėjos. Paminkliniai įrašai sunykę, išlikęs tik vienas fragmentas: „Pralietas kraujas nenuėjo veltui. Gyvenimas gražėja su kiekviena diena“.

Tačiau pirmoji Vašuokėnų dvaro auka buvo agronomas ir Troškūnų tarybinio ūkio direktorius Albinas Andrašiūnas, 1932 m. vedęs našlę su dukrele mokytoja Genovaitę Kuzmaite-Mikalajūnienę, kilusią iš Kavarsko.

Praslinkus karo frontui, 1944 m. Andrašiūnai apsigyveno Vašuokėnų dvare. Tačiau Albinas Andrašiūnas, tarybinio ūkio direktorius, 1945 m. birželio 10 d. buvo išvestas į mišką ir žuvo neiškiomiais aplinkybėmis. Našlė su penkiais vaikais G. Andrašiūnienė metus gyveno Kavarske ir dirbo mokytoja, o 1946 m. persikėlė į Prienus ir ten praleido likusį gyvenimą, dirbo lietuvių ir rusų kalbų ir literatūros mokytoja. Prienų „Žiburio“ gimnazijoje ji globojo ir šelpė gabius Prienų moksleivius: būsimąjį poetą Justiną Marcinkevičių, kalbininką Joną Kazlauską ir kitus, skatindama juos rinktis lietuvių kalbos studijas kaip geriausią pagrindą ateities veiklai, padėdama jiems susirasti tinkamiausią gyvenimo kelią tiek gimnazijoje, tiek ir vėliau studijuojant. Iki gyvenimo pabaigos Just. Marcinkevičius minėjo G. Andrašiūnienę kaip ryškiausią įtaką jam padariusią pedagogę.

2010-aisiais, duodamas interviu „Lietuvos ryto“ žurnalistui, į jo klausimą „Ar sunku buvo kaimišką aplinką iškeisti į Vilnių?“ žinomas poetas atsakė: „Gėda prisipažinti, bet šiandien man atrodo, kad aš bėgau. Nuo to skurdo ir vargo, galima sakyti, nuo bado, beviltiškumo. Čia vėlgi nulėmė mūsų gimnazijos mokytoja Genovaitė Andrašiūnienė, apie kurią ne sykį esu rašęs. Jos paklaustas, ką ketinu veikti gavęs atestatą, atsakiau, kad teks turbūt likti Prienuose. Vienas pažįstamas buvo žadėjęs įdarbinti lyg ir mokesčių inspekcijoje – eičiau per kaimus sribų lydimas ir versčiau žmones pasirašyti valstybinės paskolos lakštus, rinkčiau įvairius mokesčius. Mokytoja net kumščius sugniaužė: „Nedrįsk!“ Ir jau rytojaus dieną man įteikė moksleivių, per egzaminus gavusių pataisas, sąrašą. „Per vasarą paruoši juos, užsidirbsi bent pradžiai“, – ištarė“.

Sugrįžimas į Vašuokėnus

Šiomet pavasarį, gegužei įpusėjus, Vašuokėnų dvaro parke vėl klegėjo Kauno kunigų seminarijos auklėtinių balsai, o prie dvaro rūmų liekanų ištirpo prabėgęs šimtmetis – senąją dvarvietę, pagerbdami joje dirbusį Maironį, pirmąkart aplankė būsimieji Lietuvos dvasininkai ir šiandieninis seminarijos rektorius monsinjoras Aurelijus Žukauskas. Jų viešnagė smalsiai stebėjo Vašuokėnų bendruomenės nariai, tarp jų – ir mažieji vašuokėniškiai.

Kas žino – gal pirmasis vaikystės įspūdis, senajame dvare pamačius jaunatviškumu ir kūrybingumu trykstančius klierikus, vėl sukels raibulių ramiaame Aukštaitijos provincijos kasdienybės paviršiuje?..

Šalia Vašuokėnų užaugęs kunigas Jonas Ragauskas.

Mokytoja Genovaitė Andrašiūnienė.

Paminklas nužudytiesiems Vašuokėnų dvarvietėje. Foto: TK, VŽM.

Vašuokėnų dvaro liekanos, pasitikusios jaunuosius dvasininkus 2012 m. Foto: TK, VŽM.

Įsivaizdavau kitokį Maironį

Eduardas SIMAŠKA (1909-2010)

– kunigas teologas, tremtinys. Gimė ir užaugo Pasusienio kaime (Anykščių r.) Kavarsko parapijos pakraštyje, buvo jauniausias vaikas šeimoje, pasekęs vyresniojo brolio Vlado pėdomis ir pasukęs į kunigystę. 1936 m. baigęs studijas ir išventintas kunigu, kiek laiko tarnavo Laikinojoje sostinėje Kaune, kur tarp kitų vaikų mokė tikėjimo tiesų ir būsimąjį Lietuvos prezidentą Valdą Adamkų. Pirmosios sovietinės okupacijos metus E. Simaška praleido gimtojoje Kavarsko parapijoje vikaru, paskui tarnavo Ukmergėje, kur pokario metais buvo Lietuvos laisvės gynėjų rėmėjas ir dvasios stiprintojas. Dėl aktyvios antisovietinės pozicijos 1946 m. dvasininkas buvo suimtas ir dešimtmetį kalintas lageriuose, kur neišsižadėjo kunigo praktikos, slapta aukojo Šv. Mišias.

Grįžęs į Lietuvą, jis tarnavo įvairiose Lietuvos vidurio parapijose, kol senatvėje apsisusto Šiluvoje (Raseinių r.), prie vyresniojo brolio. Prelatas, monsinjoras E. Simaška pasižymėjo kaip gabus pamokslininkas, 1993 m. rugsėjį pasitiko Šiluvą aplankiusį popiežių Joną Paulių II ir jam pasakojo Šiluvos Dievo Motinos apsireiškimo istoriją.

E. Simaška 2004 m. buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Riterio kryžiumi, jis buvo Raseinių Garbės pilietis. Įžengęs į antrąjį gyvenimo šimtmetį ir iki gyvenimo pabaigos išsaugojęs šviesų protą ir guvią laikyseną, mirė 2010 m. spalio 27 d. Šiluvoje ir palaidotas Šiluvos bazilikos šventoriuje.

Taip toli – ir taip arti: visas šimtmetis, skiriantis mus nuo Kauno kunigų seminarijos rektoriaus prelado Jono Mačiulio-Maironio gyvenimo Vašuokėnuose – ir gyvasis tiltas, kurį mums nutiesia du žmonės: jaunas kunigas, buvęs Anykščių vikaras Justas JASĖNAS 2006 m. rugsėjo 9 d., būdamas 24-erių, užrašė šiuos Monsinjoro Eduardo SIMAŠKOS, kuriam buvo jau 97-eri, prisiminimus apie Maironį seminarijoje.

Jau vaikystėje skaičiau Maironio knygas, poeziją. Pati kūryba sielą kelia aukštin, griebia už širdies, yra graži, patriotiška. Maironio poezija žavėjo ypač jaunimą, jo kūrybą mėgo skaityti ir klierikai.

Šiaip iki seminarijos man neteko jo niekur matyti. Tik kai nuvažiauvau į Kauno kunigų seminariją su dokumentais dėl stojimo, tuomet jį išvydau. Savo vaizduotėje buvau susikūręs kitokį vaizdą. Žiūrėdavau į Maironį iš šalies, ir man atrodydavo, kad regiu tikrai ne jį, ir gana.

Kadaise mano mokykloje lankėsi Kazys Inčiūra. Mokinius sužavėjo savo išėjimu į sceną, deklamavo kaip tikras artistas. Maniau, kad ir Maironis bus kažkuo panašus, ypač aktyvumu, ekspresija.

O jis, priešingai, – tylus, ramus. Seminarijoje į klierikų gyvenimą beveik nesikišdavo. Visus reikalus tvarkydavo vicerektorius, su klierikais Maironis paprastai nebendraudavo. Auklėtiniais pasirodydavo iškilmių metu. Seminarijoje savo poezijos neskaitydavo. Maironis klierikams pašnekėdavo prieš išvykstant vasaros atostogoms, kitu metu – ne. Vis sakydavo: „Tik dviračiais nevažinėkit“.

Nežinau, kodėl, gal todėl, kad klierikams buvo privaloma nuolat nešioti sutanas. O kaip čia dabar – ir sutaną vilkėsi, ir dviračiu važiuosi. Nesuderinama, iš šalies nekaip atrodo. Klierikai dažniausiai jo įsakymų nesilaikydavo. Grįžti į kaimo parapiją, reikia padėti parapijos ūkyje arba tėvų namuose – tai juk neišvengiama.

Seminarijoje pirmuosius trejus metus auklėtiniai studijuodavo filosofiją. Literatūrą dėstė Maironis. Jis reikalavdavo, kad jo paskaitų visi atsidėję klausytų. Jo pamokos nebuvo ypač įdomios. Dėstė ramiai, dalykiškai. Daugiausia datos, pavadinimai, gausybė autorių, ypač iš pasaulio literatūros. Tad nebuvo jokios iškalbos, ekspresijos. Apie save kurso metu kalbėdavo mažai, nebuvo jokio pabrėžimo.

Kitiems kursams jis dėstė moralinės teologijos discipliną. Dėstė ramiai, gražiai, nuosekliai ir praktiškai. Kai po jo atėjo Gruodis, iš karto visi auklėtiniai apstulbo – pasirodo, kad yra ir kitokio stiliaus žmonių, galima ir kitaip dėstyti.

Kartą pirmame kurse Maironis kažką šnekėjo – jau nepamenu tiksliai, ką. Vienas studentas pakėlė ranką. Maironis sužiuro: „Ką tu čia pasakysi?“ O tas studentas

gal kvailėliu apsimitė ir tarė: „Pirmąjį žmogų sukūrė Dievas, o dabar iš kur Žmonės atsiranda?“ Maironis nepasimitė ir atsakė: „Netoli vasaros atostogos. Kai grįši namo, nueik į ganyklą pas piemenis, jie tau viską ir pasakys“. Ir toliau ramiai dėstė.

Maironis gyveno savo namuose Kauno centre, netoli seminarijos. Jis mėgdavo švęsti savo vardines. Ta proga į jo namus pasveikinti nueidavo tik choristai, daugiau niekas. Jis, atrodo, nemėgo iškilmių.

Maironis išeidavo pasivaikščioti Panemune nuo Vytauto bažnyčios. Ten taip pat vaikštinėdavo ir prelatas Aleksandras Jakštas-Dambrasas. Tą vietą mes, klierikai, vadindavom cimbruvka.

Mane savotiškai nuvylė Maironio – ir kaip žmogaus, ir kaip seminarijos rektoriaus – laikysena. Nors jis ir mėgo bendrauti su Kauno inteligentais, meno žmonėmis, bet klierikų atžvilgiu buvo tolimas ir šaltokas.

Kunigų viešnage Deltuvoje pas kun. Eduardą Simašką (trečias iš dešinės) 1982 m. spalio 13 d. Antras iš kairės – kun. Steponas Galvydis (1916-1999), trečias – kun. Klemensas Gutauskas (1915-2002), penktas – kun. Antanas Danyla (1915-1999). Foto: S. Galvydžio archyvas, VŽM.

Bendruomenė augina ažuolyną

Kiekvieną vasarą, dažniausiai liepos mėnesį, ramią Vašuokėnų kasdienybę sudrumsčia šventė. Vašuokėnų kaimo bendruomenė, vidurvasarį sukviečianti kraštiečius į gimtinę, kaskart svarsto, kas labiau jų kraštą garsina: Kazys Inčiūra, Maironis ar Brazdžių šeima...

Iš pradžių buvo Maironio skaitymai, maždaug 1995 m. prasidėję apleistame ir ėmusiame nykti Vašuokėnų dvare. Jie, matyt, ir bus įskėlė kibirkštį, kuri subūrė Vašuokėnų kaimo bendruomenę.

1998 m. įkurtai bendruomenei nuo to laiko iki šiol vadovauja ekonomistė Julija Krasauskaitė, jai bene aktyviausiai talkina įvairių iniciatyvų autorius Vytautas Raišelis.

Pirmasis šios bendruomenės bendras darbas buvo jau tais pačiais metais atstatytas nuo 1945 m. stovėjęs, bet per pusšimtį metų sunykęs Vašuokėnų kaimo kryžius.

1999 m. Vašuokėnų kaimo centre buvo pastatytas tautodailininko Jono Tvardausko kūrinys – dekoratyvinė medžio drožinių kompozicija, rodanti kryptį senosios Brazdžių dvarvietės link, su įrašu, liudijančiu šio kaimo nacionalinę svarbą: „Vašuokėnuose 1914-1915 m. veikė kunigų seminarija, gyveno ir kūrė jos rektorius tautos dainius Maironis“.

Paskui bendruomenė ant buvusio Vašuokėnų mokyklos pastato, kurį 2001 m. perėmė ir dabar tvarko kaip Bendruomenės namus, pritrivino atminimo lentą kitam žymiam šio krašto vaikui atminti – 2006 m. paženklino poeto ir aktorius Kazio Inčiūros kilmę. Po šiuo stogu kaupiama Bendruomenės biblioteka – o ką daryti kaime, kuriame neliko nė vienos kultūros ar švietimo įstaigos?..

Bendruomenė nuo 2008 m. turi savo vėliavą, kurią iškelia per šventes – tada, kai vidurvasarį kviečia visus saviškius prisiminti savo kilmę.

Bendruomenės sambūriuose vis plečiamas ažuolynas, kuris ūgtelejęs apsupa J. Tvardausko drožinį. Ir praėjusią vasarą čia buvo pasodintas dar vienas ažuoliukas – lai auga, lapoja, lai džiugina akį nauja kaimo jaunystė.

Vašuokėniškiai mėgsta svetingas užstales, mėgsta pasigirti skaniosmis vaišėmis ir gėrimais, o atsipalaidavę, pasikeitę naujienomis, kas per metus nutiko, leidžiasi šokti, nebijo savo balsus dainose parodyti, net savo rankų jėgą ar akies taiklumą nori išbandyti.

PA inf.

Kaime mėgstamos sporto varžybos – rankų stiprumą išbando ne tik vyrai, bet ir moterys.

Dialogas: kalbasi Troškūnų seniūnas Antanas Vaitkūnas ir Vašuokėnų bendruomenės pirmininkė Julija Krasauskaitė.

Aplink stogastulpį-rodyklę Maironio pėdsakams Vašuokėnuose atminti kyla jaunas ažuolynas.

Užstalės po liepomis sujungia Vašuokėnų ir aplinkinių kaimų gyventojų kartas. Foto: TK, VŽM.